

ПОСІБНИК DIGIRES ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

*Як креативно інтегрувати вправи
з медіа- та інформаційної
грамотності в класі?*

ЗМІСТ

Передмова	3
Вправи до уроків	5
1. Розуміння тексту: чи знаєте ви, що ми читаємо вертикально?	5
2. В оточенні медіа: роль інформаційних об'єктів у повсякденному житті	9
3. Упереджене мислення: чому це небезпечно?	14
4. Пошук інформації: як ми виживаємо в умовах невизначеності?	19
ВИСНОВОК: ЩО ДАЛІ?	23
Корисні посилання та ресурси	23
ПРО BECID	24
ПРО DIGIRES	24
ВКЛАДЕННЯ. Роздатковий матеріал «Розкриття значення знаків»: запитання для обговорення групами	

ПЕРЕДМОВА

Ми живемо в час глобальної цифрової комунікації та інтенсивного інформаційного потоку, де стикаємося з різноманітною інформацією через сучасні медіа — від достовірного й високоякісного контенту до маніпулятивного чи створеного штучним інтелектом. З прискоренням цифровізації (диджиталізації, дигіталізації) обсяг неправдивого, оманливого та часто агресивного контенту стрімко зростає. Такий контент кидає суттєвий виклик демократичній стабільності, порушує процеси прийняття рішень і породжує суспільне невдоволення. Попри те що різноманітні медіа стали частиною нашого повсякденного життя та ідентичності, **чи вміємо ми шукати правду та відрізнити надійне джерело від недостовірного чи маніпулятивного? Як ми можемо розібратися у безкінечному хаосі зображень, звуків, текстів, символів, даних та людських і машинних комунікаціях, що їх супроводжують?**

Серед невичерпної кількості інформації та даних важливо мати ясність і розуміти, чому або кому можна довіряти. Тому нам треба навчитися по-іншому сприймати світ навколо себе — світ, перенасичений інформацією, відволікальними чинниками та маніпуляціями, — і щоразу запитувати себе: **чи є правдивим те, що з'являється на екрані смартфона чи комп'ютера?**

Учитель — це хранитель знань і вихователь творчого потенціалу людини, який має глибокі знання з предмету. Однак їм часто важко донести ці знання крізь призму сучасного медіасвіту. Необхідно впроваджувати більше структурованих активностей для залучення учнів, не вимагаючи від них попередніх ґрунтовних знань. Тому ми представляємо інноваційний комплект захопливих практичних вправ із прикладами та детальними сценаріями, які можна легко адаптувати до різноманітних тем, розроблений Балтійським дослідницьким центром цифрової стійкості **DIGIRES** та командою експертів із медіа й медіаграмотності, а також вдосконалений та протестований Балтійським центром взаємодії з боротьби з інформаційними порушеннями **BECID**.

Ці активності спрямовані на те, щоб зробити освіту з медіаграмотності ближчою до реального досвіду учнів, залучати їх до активного діалогу та прислухатися до їхньої думки.

Найефективніше навчання медіаграмотності — це розмова про повсякденні проблеми.

ПРЕДИСЛОВІЕ

Саме тому вправи від DIGIRES розроблені так, щоб заохочувати всіх учасників думати, піддавати сумніву інформацію, яка з'являється у відкритому доступі, і спонукати їх виходити із зони комфорту, оскільки саме за її межами відбувається справжнє навчання. Крім цього, завдання акцентують увагу на важливості рефлексії над досвідом учасників, оскільки тільки через рефлексію можна зробити точні висновки.

Практичні заняття включають детальний покроковий план, поради та вказівки, а також питання для дискусій, які допоможуть учителю якісно та своєчасно підготуватися до уроків із медіаграмотності.

Метод «Латеральне читання» (Lateral Reading) навчить вас визначати елементи надійного джерела й оцінювати текстову та візуальну інформацію з погляду достовірності, допоможе розвинути навички аналізу тексту та увагу до деталей, а також усвідомити важливість уповільнення під час споживання контенту.

Інтерактивна вправа «Медіапрогулянка» (Media Walkshop) спонукатиме вас розпізнавати та помічати медіа простір довкола й розуміти значення інформації та медіа-об'єктів у повсякденному житті.

Інтерактивна вправа «Категоризація думок» (Categorising Opinions) допоможе зрозуміти, як дихотомічне мислення та класифікація речей як «чорне» чи «біле» розділяють суспільство та штовхають його до протистояння, поляризації та мови ворожнечі.

Метод «Розуміння невизначеності» (Understanding Uncertainty) допоможе вам розпізнати свої емоції, поведінку та тенденції при пошуку інформації в умовах невизначеності. Він також покращить вашу здатність протистояти маніпуляціям і дезінформації, як, до прикладу, фейкові новини та пропаганда, які особливо поширені під час криз і періодів невизначеності.

Приєднуйтеся до нас і скористайтеся колективними знаннями та досвідом для формування культури навчання та взаємного обміну!

Виявлення та спростування маніпулятивного контенту покращується завдяки читанню та аналізу тексту, що можна ефективно розвивати за допомогою різних технік, які легко застосовувати в повсякденному житті. Однією з ключових звичок під час користування інтернетом є **латеральне читання**.

Латеральне читання — це важлива навичка медіаграмотності, яка передбачає пошук інформації всередині джерела та одночасне дослідження кількох перспектив та джерел. Такий метод дозволяє кожній людині оцінити достовірність і надійність інформації, з якою вона стикається. Завдяки порівнянню даних на різних платформах і аналізу професіоналізму й упередженості джерел, учні отримують змогу краще розуміти комплексні проблеми та відрізнити достовірну інформацію від оманливої. Латеральне читання сприяє розвитку критичного мислення та допомагає студентам ефективно орієнтуватися у широкому просторі цифрових медіа.

Латеральне читання є ефективною стратегією для визначення надійності джерела. Порівнюючи інформацію з іншими джерелами, можна перевірити твердження та отримати більше контекстних даних про джерело. Цей метод, який використовують професійні фактчекери у своїй повсякденній роботі, є ключовим інструментом для перевірки достовірності джерел.

Обробка інформації таким способом передбачає, що, аби знайти більше даних про вебсайт, користувач проводить відносно небагато часу на ньому. Натомість користувач «відступає» від сторінки та шукає, що про цей сайт кажуть інші надійні джерела. Наприклад, це може бути відкриття кількох вкладок у браузері, комбінування інформації з інших ресурсів в інтернеті та порівняння різних джерел інформації для кращого розуміння досліджуваного вебсайту.

Багато запитань, які ставлять професійні фактчекери, схожі на ті, що ставлять латеральні читачі, які прокручують сторінку вгору-вниз, оцінюючи ресурс. Однак на відміну від таких читачів, фактчекери розуміють, що істина, радше, прихована в мережі посилань на сайт (і коментарів про нього), ніж на самому сайті.

Латеральне читання допомагає оцінити якість сайту, який відвідує користувач, з погляду точності інформації, отримати ширшу перспективу щодо опублікованого контенту та зрозуміти, чи має сайт редакційний контроль або репутацію експертного джерела, що дозволило б підтвердити достовірність опублікованих фактів.

1. Розуміння тексту: чи знаєте ви, що ми читаємо вертикально?

ТЕМА УРОКУ

Метод латерального читання для надійного пошуку інформації.

КЛАС

9–12

ПРЕДМЕТИ, У ЯКІ МОЖНА ІНТЕГРУВАТИ ЦЕЙ ПЛАН УРОКУ

Уроки рідної мови (литовської, латвійської, естонської, української), [BO1] англійської та інших іноземних мов, історії, громадянської освіти, інформаційних технологій (IT) або в рамках неформальної освітньої діяльності.

МЕТА УРОКУ

Ознайомити учнів з поняттям і методом латерального читання та показати, як застосовувати цю техніку в повсякденному житті.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ УРОКУ

- 1 Визначити ознаки надійного джерела.
- 2 Навчитися оцінювати текстову та візуальну інформацію з погляду достовірності.

- 3 Розвивати вміння аналізувати тексти, звертати увагу на деталі та усвідомлювати важливість уповільненого споживання контенту.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Латеральне читання.

ТРИВАЛІСТЬ

45 хв.

НЕОБХІДНІ МАТЕРІАЛИ ТА ОБЛАДНАННЯ

- 1 Різні текстові приклади дезінформації (наприклад, стаття на певному вебсайті, публікація в певній групі соціальної мережі).
- 2 Комп'ютер.
- 3 Проектор (або інтерактивна дошка).

ПІДГОТОВКА

Учитель готує презентацію про метод латерального читання, який можна використовувати під час споживання інформації в режимі онлайн. Презентацію можна підготувати з використанням навчальних матеріалів, наданих Стенфордським університетом (англійською мовою).

Перед уроком учитель готує кілька прикладів дезінформації (наприклад, статтю з певного вебсайту чи допис в певній групі соціальної мережі). Приклади з <https://minfo.lt/> (можна використати вебсайт, що імітує достовірну журналістику). Варіанти відповідних прикладів включають статтю, розміщену на вебсайті, який активно поширює дезінформацію; шахрайський сайт, що імітує надійний медіаресурс і копіює його атрибути, такі як логотип, назва, стиль статей тощо; публікація в суперечливій групі у вибраній соціальній мережі. Обрані приклади можуть містити текстовий та візуальний матеріали. Проте найголовніше, щоб вони були оформлені у формі статті, тобто щоб текстовий матеріал становив більшу частину прикладу.

СТРУКТУРА УРОКУ/ ВПРАВА

ВСТУП (~10 ХВ.)

Учитель робить презентацію про метод латерального читання, пояснюючи його важливість і практичне застосування в реальному житті.

ГРУПОВА РОБОТА (~10-15 ХВ.)

Учні отримують практичне завдання, яке можна виконувати індивідуально або невеликими групами по 2-3 людини.

Кожен учень, індивідуально чи у групі, відкриває наданий вчителем приклад дезінформації на своєму комп'ютері (або будь-якому іншому електронному пристрої).

Мета завдання — за допомогою всіх доступних відкритих джерел з'ясувати:

- якомога більше інформації про вебсайт, на якому було розміщено приклад;
- хто автор статті чи повідомлення;
- яка інформація в прикладі правдива, а яка ні;
- оцінити достовірність прикладу в цілому.

Якщо завдання виконується індивідуально, то учням можна надати однаковий приклад дезінформації, або, якщо в групах, то кожній групі можна надати окремий приклад дезінформації. Незалежно від підходу, завдання заохочує до співпраці та взаємної підтримки. Після виконання завдання учні повинні надати якомога більше посилань і аргументів, щоб підтвердити свої висновки, що сприятиме почуттю спільного досягнення.

ОЦІНЮВАННЯ ТА РЕФЛЕКСІЯ

ОБГОВОРЕННЯ (~10 ХВ.)

Після виконання завдання вчитель організовує обговорення наданих прикладів дезінформації, висновків, до яких прийшли учні, і труднощів, з якими вони зіткнулися під час виконання вправи. Для обговорення пропонуються такі запитання:

- Розкажіть, що ви дізналися про приклад: вебсайт, на якому він був розміщений, автора тексту, ілюстрації (якщо були) у прикладі, зміст статті, людей, місця та події, згадані в статті.
- Якими джерелами ви користувалися і чому саме ними?
- Чи порадили б ви прочитати інформацію з цього вебсайту або групи соцмережі друзів і чому?
- З якими труднощами ви зіткнулися при аналізі наведеного прикладу?

РЕФЛЕКСІЯ (~10 ХВ.)

Для того, щоб учні змогли підсумувати свій досвід виконання завдання, можна поставити їм такі запитання (їх також можна попросити написати свої відгуки на окремих аркушах паперу):

- Що я відчував/-ла під час виконання вправи?
- Які знання/уміння допомогли б мені краще виконати це завдання?
- З якими труднощами я зіткнувся/-лася?
- Що мені сподобалось у виконанні цього завдання?
- З якими труднощами ви зіткнулися при аналізі наведеного прикладу?

ПОДАЛЬШІ ДІЇ (ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ)

Для домашнього завдання учням можна запропонувати з'ясувати, які вебсайти чи групи в соціальних мережах найчастіше переглядають їхні родичі чи друзі, і проаналізувати інформацію на них на надійність за допомогою методу латерального читання.

МІСЦЕ ДЛЯ ВАШИХ ДУМОК ТА ІДЕЙ

Згідно з визначенням ЮНЕСКО та інших відомих світових експертів, **грамотність** — це набір різноманітних умінь використовувати дані та інформацію для розуміння, аналізу, інтерпретації, створення та комунікації з усім, що проходить через медіа та всередині них. **Медіаграмотність розвивається**, коли ефективно використовуються принаймні три типи «інструментів»: знання (знання того, як ми думаємо), здатність розпізнавати почуття (що ми відчуваємо) і навички діяти.

Уміння користуватися інструментами та застосунками, які пропонують технології — наприклад, пошуковими системами в інтернеті чи особистими акаунтами в соціальних мережах, — безпосередньо пов'язане з практичними навичками. Водночас готовність аналізувати, оцінювати контент і відслідковувати власний прогрес належить до епістемічних знань та експертності. Таким чином, розвиток **медіаграмотності** — це більше ніж вміння перевіряти факти, обирати онлайн-інструменти, знаходити надійні джерела чи розуміти основи журналістики. Усе це потрібно використовувати та застосовувати на практиці: постійно моніторити та читати якісну журналістику, аналізувати дописи в соціальних мережах, не поширювати та не ділитися недостовірною та неперевіреною інформацією.

Як можна побачити, аналітичне та критичне осмислення власного досвіду роботи з інформацією має вирішальне значення для тлумачення концепції грамотності та досягнення такого результату. Саме в цьому полягає суть критичного мислення. Отже, медіаусвідомленість народжується як результат цих трьох кроків — мислення, оцінювання та сприйняття інформації; розпізнавання та оцінювання того, що відбувається; формування нової думки та здійснення наступного кроку.

ТЕМА УРОКУ

Роль інформації та медіаоб'єктів у повсякденному житті.

КЛАС

9–12

ПРЕДМЕТИ, У ЯКІ МОЖНА ІНТЕГРУВАТИ ЦЕЙ ПЛАН УРОКУ

Уроки рідної мови (литовської, латвійської, естонської, української), англійської та інших іноземних мов, історії, географії, громадянської освіти, інформаційних технологій (ІТ) або в рамках неформальної освітньої діяльності.

МЕТА УРОКУ

Розвивати вміння спостерігати та розуміти інформаційні об'єкти в школі, місті чи іншому середовищі, у медіа чи онлайн-просторі. Це вимагає переходу від пасивного спостереження до активного, який передбачає інтерпретацію підказок та значень у середовищі та різних формах інформації.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ УРОКУ

- 1 Розпізнавати інформаційні об'єкти в навколишньому середовищі та намагатися зрозуміти їхнє значення в ширшому медіаконтексті.
- 2 Розвивати вміння критично мислити про те, що стосується інформаційного середовища.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Інтерактивний метод
«Медіапрогулянка» (Media
Walkshop) (підхід «повільного
навчання»)

Стратегія **повільного навчання** передбачає використання завдань і методів, які дозволяють учасникам приділити більше часу на вивчення, спостереження та роздуми про навколишнє середовище, його явища та об'єкти.

Ми живемо в епоху швидкоплинної інформації, де майже не залишається часу на практику усвідомленого сприйняття. Ця стратегія навчання, відповідно, дає змогу зупинитися та спробувати зрозуміти, які відчуття, думки та роздуми викликає конкретне середовище чи об'єкти в ньому.

ТРИВАЛІСТЬ

45 хв. (заняття також можна розширити до двох уроків / 90 хв.)

НЕОБХІДНІ МАТЕРІАЛИ ТА ОБЛАДНАННЯ

- 1 Для фіксації знаків навколишнього середовища: карта міста/місцевості (якщо за межами школи) (може бути план більшої будівлі), зошити, ручки, смартфони.
- 2 Для рефлексії над отриманим досвідом в обраному медіаформаті (домашнє завдання): робота (медіапродукт), створена групою, може бути у вигляді фоторозповіді (фото з поясненнями/цитатами, щоденник, малюнок). Якщо завдання передбачає підготовку до наступного уроку, то також підійдуть подкаст чи відео — всі креативні методи прийнятні.

СТРУКТУРА УРОКУ/ ВПРАВА

ВСТУП (~5-10 ХВ.)

- 1 Учні працюють у парах або невеликих групах, щоб обговорити питання:
 - Що для вас медіа?
 - Що ви вважаєте інформаційними об'єктами?

У сучасному контексті слово «медіа» стосується не лише традиційних **засобів масової інформації**, таких як преса, радіо та телебачення, а й усіх інформаційно-комунікаційних медіа та каналів передачі та розміщення інформаційного контенту. Медіа можуть бути фотографія, кіно та інтернет. Соціальними мережами активно користуються всі: від звичайних людей до діячів політики, бізнесу, науки, спорту та попкультури. Медіа можна використовувати для створення мистецтва (**медіа-арт**).

Інформаційні об'єкти

неймовірно різноманітні та можуть існувати як у фізичній, так і в цифровій формах. Вони служать для передачі, комунікації або зберігання інформації. Усі ці об'єкти — від матеріальних речей, як-от плакати, рекламні щити та вивіски, до цифрової сфери комп'ютерів і відеокамер — наповнюють наше інформаційне середовище, кожен зі своєю унікальною роллю та функцією.

- 2 Інтерактивна вправа «Медіапрогулянка». Пояснення завдання учням:
 - Ознайомлення учнів з метою та завданнями уроку. У парах або невеликих групах учні обирають маршрут (який може бути місцем у школі (всередині), на шкільному подвір'ї чи в класі). У цьому середовищі вони шукають і документують різноманітні «знаки», тобто об'єкти, повідомлення та речі, видимі та невидимі для людського ока, такі як камери, телефони, плакати, малюнки, наклейки, книги та інші інформаційні об'єкти в школі.

- Після завершення завдання учні розподіляються на ролі (планувальник маршруту, письменник, фотограф, дизайнер, журналіст тощо). Ролі можна комбінувати, тобто одна особа може виконувати кілька завдань.

ГРУПОВА РОБОТА (~20 ХВ.)

- Після того, як маршрут був спланований (початок, заплановані зупинки, кінець), усі групи рухаються в намічених напрямках. Роздатковий матеріал «Розкриття значення знаків» можна роздати учням як допоміжний матеріал.
- Виявивши «знак» (медіа чи інформаційний об'єкт), вони приділяють час його «прочитанню»: обговорюють, записують (фотографують), інтерпретують, досліджують або беруть інтерв'ю.

Роздатковий матеріал «Розкриття значення знаків»; запитання для обговорення групами:

Як би ви описали навколишнє середовище? Воно тихе, шумне, доброзичливе, агресивне, домінуюче?

Які ознаки (медіа та інформаційні об'єкти) на це вказують? Наприклад, на дошці оголошень ви можете побачити багато різних повідомлень; деякі повідомлення можуть бути доброзичливими та привабливими (наприклад, запрошення приєднатися до дискусійного клубу), а інші можуть бути більш агресивними (наприклад, інструкції не смітити на території школи)

Що видно, а що приховано в медійно-інформаційному об'єкті? Наприклад, якщо обраний інформаційний об'єкт це «ксерокс», то які дані він збирає, хто їх архівує та зберігає, яке його призначення, для чого він використовується тощо?

ОЦІНЮВАННЯ ТА РЕФЛЕКСІЯ

ОБГОВОРЕННЯ (~10 ХВ.)

- Яку історію можна створити на основі цього досвіду? Як медіа впливають на наше середовище та вибір?

- Який формат медіапродукту ви б обрали для розповіді цієї історії (вашого досвіду)? Чому?

РЕФЛЕКСІЯ (~10 ХВ.)

Для того, щоб учні змогли підсумувати свій досвід виконання завдання, можна поставити їм такі запитання (їх також можна попросити написати свої відгуки на окремих аркушах паперу):

- Що я відчував/-ла під час виконання вправи?
- Які знання/уміння допомогли б мені краще виконати це завдання?
- З якими труднощами я зіткнувся/-лася?
- Що мені сподобалось у виконанні цього завдання?

ПОДАЛЬШІ ДІЇ (ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ)

Учні готують презентацію. Створений групою проєкт (медіапродукт) може бути фоторозповіддю (фотографії з поясненнями/цитатами, щоденник, малюнок). Усі творчі методи підходять, якщо завдання — підготуватися до наступного уроку; це може бути подкаст, відео, постер тощо.

МІСЦЕ ДЛЯ ВАШИХ ДУМОК ТА ІДЕЙ

Ми схильні до **дихотомічного способу мислення**, тобто ми бачимо речі чорними або білими, хорошими або поганими. Ми бачимо себе на «білому» боці, і з цієї «білої» перспективи ми сприймаємо та судимо інших. Зазвичай це несвідома тенденція мислення, яка полегшує повсякденне життя (не потрібно глибоко замислюватися та витратити енергію). До того ж це — захисна реакція. Саме тому дихотомічне мислення особливо поширене в умовах високої невизначеності.

Мозок заспокоюється, коли знає чітку відповідь: це загроза чи безпека, це друг чи ворог. Однак такий спосіб мислення може бути і ризикованим. Дихотомічне мислення, за своєю суттю, є каталізатором **поляризації суспільства**. Воно непомітно підштовхує нас до конфлікту та мови ворожнечі, що часто призводить до комунікації, що сіє розбрат, та дій, які пропагують ненависть і насильство.

Реальність не є чорною чи білою. Вона сіра — світліша або темніша, але все одно сіра. Швидка відповідь дорівнює полярній відповіді, і критичне мислення починається в сірій зоні.

Ця сірість є характерною рисою критичного мислення, яке є складним, вимагає більше розумових зусиль і збільшує невизначеність. Втім, навчитися приборкувати невизначеність і сіру зону (між чорним і білим) можливо.

Критичне мислення полягає в тому, щоб прийняти іншу перспективу, не втрачаючи своєї ідентичності. Усвідомлення власного мислення — одне із золотих правил критичного мислення. Тому нам слід бути сміливими та не боятись ставити під сумнів джерела чи осіб, які здаються нам приємними, є популярними та яким довіряють. Запитаймо себе: чи маю я фактичні докази цього? Можливо, ми зрозуміємо, що те, що на перший погляд виглядає білим, насправді є світло-сірим.

ТЕМА УРОКУ

Категоризація (поляризація) думок і фрагментація суспільства через вплив дезінформації.

КЛАС (РІК)

9–12

ПРЕДМЕТИ, У ЯКІ МОЖНА ІНТЕГРУВАТИ ЦЕЙ ПЛАН УРОКУ

Уроки рідної мови (литовської, латвійської, естонської, української), англійської та інших іноземних мов, історії, географії, громадянської освіти, інформаційних технологій (IT) або в рамках неформальної освітньої діяльності.

МЕТА УРОКУ

Урок спрямований на ознайомлення учнів із категоризацією (поляризацією – групуванням на два протилежні полюси) думок через висвітлення різних тем чи актуальних проблем; допомогти учням зрозуміти, як категоризація розділяє суспільство, а саме коли під час виникнення актуального питання, воно розколюється на два «табори», а думки людей поляризуються; пояснити, що це може бути наслідком впливу дезінформації, одним із найбільш значущих ефектів якої є поляризація поглядів, переконань або навіть цінностей.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ УРОКУ

- 1 Ознайомити з основними поняттями інформації, дезінформації та їх впливу на суспільство.

- 2 Глибше зрозуміти метод «Категоризація думок» як важливий інструмент для розуміння тонкощів проблем і уникнення спрощених суджень.
- 3 Зрозуміти, що призвело до тієї чи іншої оцінки теми чи предмета, що обговорюється, в контексті завдань.
- 4 Усвідомити ризики винесення суджень виключно з точки зору «чорного» чи «білого», «хорошого» чи «поганого», а також потенційний вплив таких суджень на поширення дезінформації й нерозуміння.
- 5 Зрозуміти й навчитися коментувати небезпеку дезінформації та те, що є надійним джерелом інформації.
- 6 Підсумувати та проаналізувати отриманий під час уроку досвід, визначивши, що вони зрозуміли, що сподобалося, що було найбільш цінним і що викликало труднощі.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Інтерактивна вправа «Категоризація думок» (тест «чорне» або «біле»).

ТРИВАЛІСТЬ

1–2 години (залежно від кількості студентів і того, наскільки детально розглядається кожне запитання).

НЕОБХІДНІ МАТЕРІАЛИ ТА ОБЛАДНАННЯ

- Для вчителя: презентація, роздатковий матеріал із підготовленими запитаннями.
- Для учнів: ручка та папір (кількість аркушів залежить від кількості учнів) або смартфон з доступом до інтернету.

МОЖЛИВІ СПОСОБИ АДАПТАЦІЇ ЗАВДАННЯ

Якщо всі учні мають смартфони з підключенням до інтернету, завдання можна виконати анонімно за допомогою додатків для голосування в режимі реального часу, таких як Slido, Mentimeter тощо. Проте вчитель має заздалегідь це перевірити та підготуватися. Також можна завчасно попередити учнів про те, що для заняття будуть потрібні мобільні телефони з доступом до інтернету.

ПІДГОТОВКА

Запишіть запитання на папері (наприклад, 10 запитань), усі з яких починаються зі слів «Що ви думаєте про ...?». Наприклад:

- Що ви думаєте про глобальне потепління?
 - Що ви думаєте про систему освіти у вашій країні?
 - Що ви думаєте про додаток TikTok?
 - ...
- тощо (бажано включати питання, які є актуальними в день уроку, і уникати питань, які можуть бути делікатними для учнів).

СТРУКТУРА/ДІЯЛЬНІСТЬ

ВСТУП (~10–15 ХВ.)

- 1 Коротко обговоріть основні поняття інформації, дезінформації та їх вплив на суспільство.

Вплив інформації на суспільство чи свідомість людини десятиліттями вивчається в межах різних дисциплін, таких як психологія, соціологія чи антропологія.

Визначення наслідків дезінформації для суспільства є одним із найскладніших викликів для дослідників, які вивчають цей тип комунікації. Хоча соціологічні опитування, експерименти, дані з соціальних мереж або спостереження за людьми в їхньому природному середовищі мають як переваги, так і недоліки, втім, одним із найбільш відчутних мінусів є зацікавленість дослідника у кінцевих результатах. Варто зазначити, що вплив дезінформації на людей різниться, тобто вона по-різному впливає на сприйняття, ставлення, переконання чи думки та поведінку, викликану цими впливами. Це залежить від **стійкості людей** до маніпулятивної комунікації, на що впливають освіта, соціальна, економічна, демографічна чи психологічна вразливість.

- Учні ознайомлюються з інтерактивною вправою «Категоризація думок» («чорний» або «білий» тест) та метою цього уроку.

ГРУПОВА РОБОТА (~30-40 ХВ.)

- Аудиторії показують слайд, на якому є лише початок запитання: «Що ви думаєте про ...?» Для візуалізації рекомендовано слайд із спектром кольорів і відтінків від чорного до білого. Наприклад:

Погано

Добре

- Потім усі підготовлені запитання зачитуються вголос, а учні записують відповіді на своїх аркушах.
- Після того, як учні відповіли на всі запитання, зачитується перше запитання, і кожен учень читає свою відповідь вголос. Завдання вчителя — виявити відповіді, пов'язані з позитивом (добре) і негативом (погано).

Рекомендується попросити аудиторію вказати, де саме на слайді вони б «розташували» свою думку щодо запитання, що обговорюється. Припустимо, що аудиторія має тенденцію «розташовуватись» ближче до центру (що на практиці трапляється вкрай рідко), але відповідь є явно «білою» або «чорною» за своїм значенням чи конотацією. У такому випадку рекомендується попросити аудиторію надати слово, щоб ще більше поляризувати думку.

Примітка: У цій вправі думки учнів можуть розходитись, що може призвести до конфронтації. Тому вчитель(і) мають модерувати аудиторію. У разі розбіжностей у поглядах потрібно наголосити на природності існування різних думок у суспільстві і, якщо потрібно, показати слайд, на якому два персонажі, що дивляться з різних боків, розходяться в думці, яку цифру вони бачать: 6 чи 9.

- Після того, як відповіді оприлюднені, аудиторію запитують: «Хто сформував вашу думку?» та «Хто є джерелом інформації?» Запишіть одну причину (максимум три).

ОЦІНЮВАННЯ ТА РЕФЛЕКСІЯ

ОБГОВОРЕННЯ (~15 ХВ.)

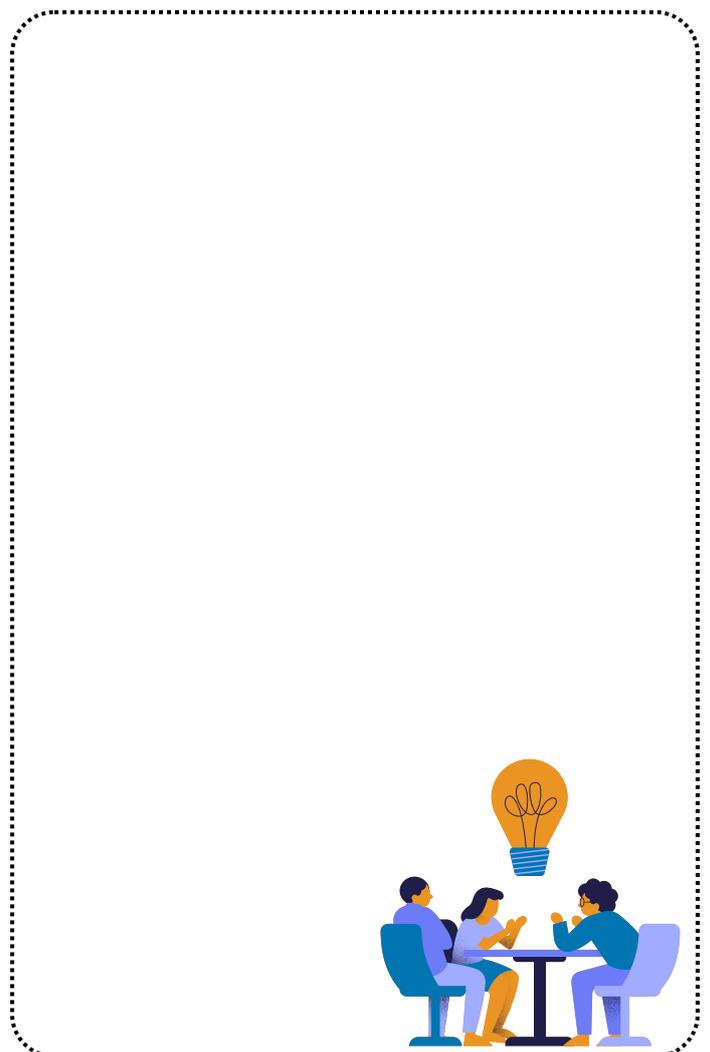
- Чого ви навчилися з цього досвіду?
- Як інформація, яку ми отримуємо, впливає на наші думки та судження?
- Чому різні члени суспільства мають різні думки?
- Наскільки небезпечною може бути думка, сформована під впливом дезінформації?
- Чому небезпечно оцінювати речі лише як «чорні» чи «білі», «хороші» чи «погані»? Що спонукає до таких суджень?

- Чому важливо мати надійне джерело інформації? Що таке надійне джерело інформації?

РЕФЛЕКСІЯ (~10 ХВ.)

- Що вам сподобалось?
- Що було складним?
- Що було важко зрозуміти?
- Що найбільше запам'яталось?

МІСЦЕ ДЛЯ ВАШИХ ДУМОК ТА ІДЕЙ

Маніпуляції та інформаційні викривлення, такі як дезінформація, фейкові новини чи пропаганда, є поширеними й особливо ефективними в часи криз і **невизначеності**, коли люди найбільш вразливі. Люди мають підсвідоме прагнення контролювати майбутнє, а невизначеність асоціюється з невідомим, що ускладнює передбачення майбутніх подій. За таких умов ми починаємо відчувати страх і тривогу. Ми починаємо шукати відповіді в ЗМІ та соціальних мережах. Ми стаємо схильними приймати будь-яку інформацію, яка допомагає нам «відчути майбутнє» — відновити контроль. На жаль, це часто виявляється дезінформацією — швидко створеною та позбавленою фактів. Наслідки довіри до такої дезінформації можуть бути серйозними, що веде до хибних рішень і ще більшого загострення циклу невизначеності.

Коли ми ухвалюємо важливі рішення (наприклад, щодо здоров'я, фінансів, безпеки чи політики), ми покладемося на наявну інформацію та особисті й колективні уподобання. Тому важливо звертати увагу на дезінформацію, яка з'являється тоді, коли в суспільстві виникає нова або суперечлива тема.

Крім того, у пошуках відповідей ми часто реагуємо в першу чергу емоційно і допускаємо багато когнітивних помилок. Як наслідок, ми не завжди знижуємо рівень невизначеності (часто навіть навпаки – підвищуємо його). Наприклад, ми шукаємо інформацію, яка підтверджує наші переконання та думки; спершу звертаємо увагу на очевидне; покладемося на легкодоступну, але не обов'язково достовірну інформацію в інтернеті чи соціальних мережах; за звичкою формуємо свої думки на основі інформації, яка доходить до нас першою, а згодом нам важко їх змінити і т.д. Розуміння ролі емоцій у процесі прийняття рішень є ключовим для більш критично ставлення до інформації, яку ми споживаємо.

Тому, читаючи джерело інформації, задайте собі такі запитання: 1) чому ця інформація має бути важливою для мене? 2) Які емоції вона у мене викликає? 3) Чому я реагую саме так, як я реагую? 4) Хто є автором цього повідомлення? 5) Чи містить текст аргументи, чи це лише чиясь думка?

ТЕМА УРОКУ

Емоції, поведінка та пошук інформації в умовах невизначеності.

КЛАС (РІК)

9–12

ПРЕДМЕТИ, У ЯКІ МОЖНА ІНТЕГРУВАТИ ЦЕЙ ПЛАН УРОКУ

Уроки рідної мови (литовської, латвійської, естонської, української), англійської та інших іноземних мов, історії, географії, громадянської освіти, інформаційних технологій (IT) або в рамках неформальної освітньої діяльності.

МЕТА УРОКУ

Ознайомити студентів із невизначеністю, яка виникає після значних подій/ситуаційних змін чи криз.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ УРОКУ

- 1 Ознайомити з методом «Розуміння невизначеності» та його призначенням.
- 2 Розуміти та вміти визначати, як людина почувається в умовах невизначеності, як поводить, де шукає інформацію та чому.

- 3 Підсумувати та обміркувати досвід, визначивши, що учні зрозуміли з уроку, що їм сподобалося, що запам'яталося найбільше, а що викликало труднощі.

ПРАКТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Інтерактивна вправа «Розуміння невизначеності».

ТРИВАЛІСТЬ

1 година.

НЕОБХІДНІ МАТЕРІАЛИ ТА ОБЛАДНАННЯ

Великі аркуші паперу, кольорові фломастери (також може бути проєктор).

ПІДГОТОВКА

У кількох реченнях опишіть гіпотетичну ситуацію, що ілюструє критичну подію. Це може бути подія загальнонаціонального характеру (наприклад, масова розсилка по школах неправдивих електронних листів про приховану вибухівку) або регіональна подія (залежно від того, де відбувається подія) (наприклад, випадок насильства чи агресивних дій або виявлення наркотиків у школі).

МОЖЛИВІ СПОСОБИ АДАПТАЦІЇ ЗАВДАННЯ

Гіпотетичну подію можна візуалізувати за допомогою символів інфографіки та ефектів презентації для підвищення залучення.

Відповіді на запитання можна представити за допомогою додатків для опитування в реальному часі, таких як Slido або Mentimeter. Це підвищить анонімність і, можливо, відкритість і залученість аудиторії. Однак необхідно забезпечити доступ до інтернету та наявність в учнів смартфонів із підключенням до мережі.

СТРУКТУРА/ДІЯЛЬНІСТЬ

ВСТУП (~5-10 ХВ.)

Учні знайомляться з інтерактивною вправою «Розуміння невизначеності» та метою уроку.

ГРУПОВА РОБОТА

(~30-40 ХВ.)

- Учні знайомляться з ситуацією. Її можна прочитати вголос або представити на слайді.
- Потім ставляться запитання, а відповіді студентів записуються на великому аркуші, присвяченому кожному питанню:

1 Як ви почуваетесь в цій ситуації? Чому?

Перше запитання має зафіксувати емоції та, під час пошуку причин цих емоцій, посилатися на брак інформації, що і призводить до невизначеності. Бажано обговорити відчуття/стан невизначеності (коли востаннє у аудиторії було таке відчуття/стан тощо).

2 Що ви робите в такій ситуації? Чому?

Другим запитанням викладач намагається переконати аудиторію у важливості швидкої, чіткої та зрозумілої інформації для подальших дій людей.

3 Де ви будете шукати інформацію? Чому?

Третє запитання спонукає до критичного мислення, пропонуючи учням оцінити експертність джерел інформації. Перед аудиторією постає гіпотетична ситуація, коли офіційна інформація недоступна, а в соцмережах поширюються поради псевдоекспертів. Це питання має бути зосереджено на експертності джерела інформації та оцінці цієї експертності (посада експерта(ів), освіта, досвід тощо), надаючи студентам можливість приймати обґрунтовані рішення.

ОЦІНЮВАННЯ ТА РЕФЛЕКСІЯ

ОБГОВОРЕННЯ (~10 ХВ.)

- Чого ви навчилися з цього досвіду?
- Як люди реагують на невизначеність і чому?
- Чому дезінформація з'являється раніше за фактичну інформацію в умовах невизначеності?
- Що визначає експертність джерела інформації?

Природна людська реакція на невизначеність вимагає швидкої, чіткої та зрозумілої інформації. Ця реакція на невизначеність зумовлена бажанням знати масштаби загрози, як вона вплине на кожну людину та як захистити себе. Зменшення невизначеності означає відновлення контролю. Оскільки дезінформація не вимагає часу на перевірку фактів чи аналіз ситуації, вона часто з'являється першою, створюючи хибну ілюзію зменшення невизначеності під час криз чи значних подій.

РЕФЛЕКСІЯ (~10 ХВ.)

- Що сподобалось?
- Що було складним?
- Що було важко зрозуміти?
- Що найбільше запам'яталося?

МІСЦЕ ДЛЯ ВАШИХ ДУМОК ТА ІДЕЙ

ВИСНОВОК: ЩО ДАЛІ?

Інформація, яка циркулює сьогодні в медіа, далеко не нагадує тиху й спокійну річку. Ця суміш високодостовірної інформації, створеної експертами, і маніпулятивного контенту, може становити загрозу для суспільства. Хороша новина полягає в тому, що, доклавши трохи зусиль, ми всі можемо розвинути критичне мислення, стійкість до цифрових викривлень і здатність розрізняти якісний контент. Тому ми запрошуємо вас продовжувати поглиблювати свої знання про медіа та інформаційну грамотність і застосовувати їх на практиці за допомогою нашої добірки цінних ресурсів та інструментів.

КОРИСНІ ПОСИЛАННЯ ТА РЕСУРСИ

- DIGIRES. (2020). Побудова цифрового та стійкого громадянства: політичні рекомендації. Available from: https://digires.lt/wp-content/uploads/2023/02/D1.5_Policy-suggestions.pdf
- DIGIRES. (2020). Інформоване обговорення та цифрова ера: питання якості медіатекстів. Available from: https://digires.lt/wp-content/uploads/2023/02/D1.5_Policy-suggestions_DQI.pdf
- DIGIRES. (2020). Звіт про дослідницьку діяльність Балтійського дослідницького фонду. Available from: https://digires.lt/wp-content/uploads/2023/02/D1.3_Report-on-research-activities.pdf
- IREX. (n.d.). Онлайн курс медіаграмотності VERY VERIFIED. Available from: <https://veryverified.eu/>

ПРО BECID

Центр Балтійської взаємодії для боротьби з інформаційними порушеннями (BECID – Baltic Engagement Center for Combating Information Disorders) – це мережа експертів із фактчекінгу (перевірки фактів), медіаграмотності, медійної практики та академічних досліджень, спрямованих на боротьбу з інформаційними порушеннями та сприяння медіаграмотності в Естонії, Латвії та Литві. BECID зосереджується на регулярній перевірці фактів, дослідженні сприйняття дезінформації та кампаніях з медіаграмотності, спрямованих на підвищення інформаційної стійкості та медіаграмотності. BECID є частиною мережі «Європейська обсерваторія цифрових медіа» – European Digital Media Observatory (EDMO).

Для отримання додаткової інформації про діяльність BECID та створений контент відвідайте www.becid.eu.

ПРО DIGIRES

Асоціація Балтійський Центр Дослідження Цифрової Стійкості – Baltic Digital Resilience Research Center DIGIRES – це перший приклад співпраці у сфері цифрової стійкості не лише в Литві, а й у всіх трьох країнах Балтії. DIGIRES має на меті об'єднати експертів та організації, які працюють над схожими темами медіаграмотності, цифрової стійкості та розвитку сталої демократії, і продемонструвати способи розвитку стійкості послідовним та цілеспрямованим шляхом, знаходячи нові форми стійкості через домовленості та співпрацю між національними організаціями, установами та державними органами, які представляють різні сектори.

Для отримання додаткової інформації про діяльність DIGIRES та створений контент відвідайте <https://digires.lt/en/>.

АВТОРИ ТА СПІВАВТОРИ

Ауксе Балчітене

Голова асоціації DIGIRES та головна наукова співробітниця. Професорка кафедри публічної комунікації та керівниця кафедри ЮНЕСКО з медіа та інформаційної грамотності для інклюзивного та знаннєвого суспільства в Університеті Вітаутаса Великого.

Айсте Мейдуте

Журналістка, фактчекерка, редакторка проєкту «Детектор брехні» новинного порталу DELFI.

Даріус Ремейка

Молодший науковий співробітник та аспірант з комунікаційних та інформаційних наук Університету Вітаутаса Великого, експерт із інформаційно-психологічних операцій і дезінформації.

Рімгайле Каспарайте

Молодша наукова співробітниця та аспірантка з комунікаційних та інформаційних наук Університету Вітаутаса Великого.

Крістіна Берксун

Молодша наукова співробітниця та спеціалістка з комунікацій Університету Вітаутаса Великого.

Аустея Вайчюлевічюте

Дизайнерка

ВКЛАДЕННЯ

Роздатковий матеріал «Розкриття значення знаків»: запитання для обговорення групами

Як би ви описали навколишнє середовище? Воно тихе, шумне, доброзичливе, агресивне, домінуюче?

Які ознаки (медіа та інформаційні об'єкти) на це вказують? Наприклад, на дошці оголошень ви можете побачити багато різних повідомлень; деякі повідомлення можуть бути доброзичливими та привабливими (наприклад, запрошення приєднатися до дискусійного клубу), а інші можуть бути більш агресивними (наприклад, інструкції не смітити на території школи).

Що видно, а що приховано в медійно-інформаційному об'єкті? Наприклад, якщо обраний інформаційний об'єкт це «ксерокс», то які дані він збирає, хто їх архівує та зберігає, яке його призначення, для чого він використовується тощо?

